

УДК 373.3.016:7]:159.955-021.412.1-048.86
DOI 10.31494/2412-9208-2022-1-2-158-165

INTEGRATED ART AS A TOOL FOR THE DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING APPLICANTS FOR PRIMARY EDUCATION

ІНТЕГРОВАНІЙ КУРС «МИСТЕЦТВО» ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Ольга КАЧЕРОВА,
Senior Lecturer

Ольга КАЧЕРОВА,
старший викладач

og_kacherova@bdpu.org.ua

<https://orcid.org/0000-0003-3263-561X>

*Berdiansk State Pedagogical
University,*

*Бердянський державний
педагогічний університет,*

*✉ 4, Schmidt st., Berdiansk,
Zaporizhzhia region, 71100*

*✉ вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ,
Запорізька обл., 71100*

Original manuscript received: August 16, 2022

Revised manuscript accepted: September 21, 2022

ABSTRACT

For more than ten years, modern psychology and pedagogy have preferred effective and original educational tools, the main purpose of which is to reveal the potential of modern art, the development of critical thinking that can be used in the study of various school subjects. Modern society, like life, is very demanding, it needs citizens who are able to think flexibly and dynamically, are able to navigate the variability of life, can make unusual decisions. Critical thinking of contemporary art is a jewelry tool for understanding the new educational paradigm focused on the adaptation of free communication in the world. Life proves that thanks to creativity, flexibility, the ability to generate new ideas, society will be easier to navigate in the most difficult times.

How to prepare primary school students for life activities and fruitful work? Why should teachers and their students understand contemporary art?

Scientific research (Kolotilo O.) proves that the main tasks of teaching an integrated course «art» are to reveal creative talents, stimulate artistic and figurative thinking, education of aesthetic taste of the individual in early school age and later independent life. In the process of a brief review of the history of modern art, the development of cultural values, the development of artistic and figurative thinking is formed on the basis of the idea of «beautiful». The demand for creative, intellectually developed people is very high. The classification of types of thinking has its origins in the works of Aristotle, who built the sphere of «speculation» and «pure reason» on a system of universal abstractions. Psychologists, in turn, consider several types of thinking: visual, concrete and abstract, intuitive and critical thinking.

The scientific prism of intellectual and practical activity emphasizes the unity of thinking with the feelings of perception of the world around. Thanks to critical thinking, the child goes beyond sensory cognition. L. Masol, S. Zhupanin and F. Schegel agree that the methodological basis for understanding the essence of the artistic image are the philosophical provisions of the theory of knowledge, interpret thinking as a holistic expression of human essence, where feelings and imagination provide diversity of implementation.

Each of us is an artist, and creativity brings us great pleasure. In art, a person gets many opportunities to express their feelings and emotions. Creative talents in children are no longer perceived as internal uncontrolled processes. Creativity – a constant companion of child development, and in a broader sense – a necessary condition for existence. With the help of an integrated art course introduced by the New Ukrainian School, primary school students expand their knowledge of the ideas and features of contemporary art and develop skills to implement various components of contemporary art in their professional activities.

Key words: *critical thinking, creativity, subject learning, creativity, abilities, art, New Ukrainian School*

«Чим більше майстерності в дитячій руці, тим розумніша дитина»

В. Сухомлинський

Якою ви бачите сучасну людину? Звісно, це креативна, творча, гнучка особистість, яка застосовує ірраціональне мислення, уміє нестандартно вирішувати поставлені завдання. Освітній процес Нової української школи має формувати в здобувачів початкової освіти не лише раціональне мислення, але й ірраціональне. Учень має навчитися мислити художніми образами, розвивати фантазію, почуттєву сферу та критичне мислення для того, щоб у будь-якій діяльності проявити свою творчість та креатив.

Мистецький резервуар натхнення схожий на «ставок», звідки ми постійно намагаємось зловити «форель» (нові ідеї). Будь-яка довготривала, монотонна робота виснажує запаси умовності та призводить до опустошення наших ресурсів. У цьому випадку, як би ми не намагались підтримувати працездатний темп, все одно робота гальмується. Творчим особистостям важливо навчитися розмовляти мовою мистецтва, підживлювати та циклічно оновлювати свої ресурси.

Щоб зацікавити дитину, нам потрібно мислити нестандартно, підтримуючи її увагу малюнками, картинками, короткими відео та яскравими відчуттями. Освітній поклик до мистецтва полягає в умінні об'єднувати різні ідеї, створювати щось унікальне, корисне та актуальне. Опанування учнями мистецтва в основній школі ґрунтується на засадах компетентнісного, діяльнісного, особистісно зорієнтованого підходу, що забезпечує розвиток в учнів індивідуальних художніх здібностей. Пріоритетним видом діяльності стає виконання індивідуальних і колективних проєктів.

Мета дослідження – встановити, яким чином мистецтво впливає на емоційно-психологічний стан здобувача початкової освіти; навчати дітей розрізняти факт і суб'єктивне бачення, не піддаватися на маніпуляції; зрозуміти, яким чином на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» можна розвивати критичне мислення.

Завданням є експериментальна перевірка ефективності методу і прийому формування елементів естетичного сприйняття.

Мистецтво – це ділянки роботи образного мислення, яке є основою творчих імпульсів. Специфіка образного мислення полягає в тому, що воно залежить від усіх органів чуття, це ніби гра уяви на полі часу.

Критичне мислення – це здатність виходити за рамки можливостей, пошук максимальної кількості варіантів вирішення проблеми; це не імпровізація, воно ґрунтується на інформації, усвідомленому сприйнятті власної інтелектуальної діяльності.

«Ніщо не має такого сильного психологічного впливу на дітей та їх оточення, як непрожите життя батьків» (К.Юнг, 2018)

На розвиток емоційної сфери здобувачів початкової освіти впливають соціально-психологічні умови життєдіяльності. Засобами образотворчого мистецтва забезпечуються оптимальні умови збагачення психоемоційного складника дитини. Вчені по-різному бачать можливості дитини в процесі арт-творчості. Так, наприклад, А. Хілл пов'язує цілющі можливості образотворчої діяльності, перш за все, з можливістю відволікання від «хворобливих переживань». О. Комаровська вважає, що дитина в результаті художніх занять долає сумніви, підвищує самооцінку, їй легше самовиражатися, доставляючи задоволення собі та іншим. Як зазначає О. Гриньова, терапія мистецтвом за своєю природою радикальна. Вона дозволяє розвивати спонтанність і вдосконалювати увагу, пам'ять; вивчати свій життєвий досвід з незвичайного ракурсу; реалізувати здатність до творчості різними засобами, включаючи образотворче мистецтво [3 : 25-31]. Сучасні науковці (А. Костюк, Н. Коврига, О. Лящ, В. Моргун) довели, що мистецтво (музика, хореографія, малювання) відіграє велику роль у вихованні особистості, залучення її до загальнолюдських цінностей. Інтегрований курс «Мистецтво» впливає на митця та глядача завдяки образності та емоційному забарвленню. Займаючись творчою діяльністю, дитина реалізує свої фантазії, розширює поле своєї уяви [8 ; 10].

Розвивати логічне, критичне та креативне мислення можна в будь-якому віці, використовуючи відповідні засоби. Деякі вчені стверджують, що періодом активного розвитку критичного мислення є саме молодший шкільний вік. Дорослим слід не заважати дитині висловлювати бачення, свою точку зору, а розпочинати розвивати цінні соціальні навички.

Підтверджують це вирішальні для найближчого майбутнього документи, що визначені провідною світовою спільнотою як топ-10 soft skills у вимогах 2020 року (у порівнянні з 2025 роком):

Таблиця 1

Порівнювальна таблиця м'яких навичок молодших школярів

Top 10 soft skills (top 10 м'яких навичок)			
2020		2025	
1	Комплексне розв'язання проблем	1	Аналітичне мислення та інноваційність
2	Критичне мислення	2	Активне навчання та навчальні стратегії
3	Креативність	3	Комплексне розв'язання проблем
4	Управління людьми	4	Критичне мислення та аналіз
5	Кординація дій з іншими	5	Креативність, оригінальність та ініціативність

6	Емоційний інтелект	6	Лідерство та соціальний вплив
7	Складання суджень і ухвалення рішень	7	Використання, моніторинг та контроль технологій
8	Сервіс-орієнтування	8	Проектування технологій та програмування
9	Взаємодія, ведення перемовин	9	Стійкість, стресостійкість та гнучкість
10	Когнітивна гнучкість (вміння швидко переключатися з однієї думки на іншу)	10	Аргументованість, вирішення проблем та генерування ідей

Можемо спостерігати утримання в рейтингу позиції «критичне мислення». Отже, розвиток цієї навички є актуальним сьогодні і в найближчі роки. Навіть Біл Гейтс двічі на рік присвячує тиждень прокачуванню критичного мислення. Усамітнення якнайдалі від великих міст, гаджетів та електронних помічників генерує інноваційні ідеї, як приклад — відомий Internet Explorer. Soft skills і розвиток персональних якостей потрібні фахівцям будь-якої сфери й рівня посади. Критичне мислення нині один з найбільш актуальних трендів в освіті у Концепції нової української школи.

Як зазначає В. Ткаченко, вони передбачають необхідність створення пошукових, «проблемних ситуацій», інтегрованого підходу до кожної дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей та здібностей.

Дослідження проводилось в школі, на уроці інтегрованого курсу «Мистецтво» з використанням методу розвитку критичного мислення: «Уяви і відображай». Виконання вправи було на 2 уроках по 20 хвилин на кожному.

Основним завданням учнів було виконати малюнок та скласти невелику усну розповідь до нього на тему «Учень майбутнього». Завдання передбачало сім слів, де шість із них були зовсім однакові: олівець, колесо, капелюх, рюкзак, прямокутник, рука, залізо, а сьоме слово в кожного різне й обране наосліп. На першому уроці дітям було запропоновано зобразити учня майбутнього, використовуючи названі слова, а на другому представити малюнок, розказавши про героя зображеного на ньому. Для точного розуміння дітьми завдання одразу було обговорено, що характеристика має включати таку інформацію: «У якому класі навчається зображений учень; чому він одягнений саме так; чим він відрізняється від дітей сучасності, а чим від своїх друзів?». Після кожного виступу велась активна бесіда про героя, за якою була самооцінка учня.

Учні із великою відповідальністю та зацікавленістю поставилися до завдання, адже воно нестандартне, творче. До того ж діти люблять проявляти уяву, у цьому великий плюс щодо розвитку критичного мислення саме через мистецький напрямок. Індивідуальне виконання роботи свідчить про те, що всі попрацювали над розвитком обговорюваної навички, незважаючи на різний рівень робіт та вже наявних умінь.

Обговорення дітям давалось легко, адже вони всі розмірковували над своїми роботами, мали велику кількість думок, якими хотіли поділитися. Під

час підбиття підсумків учні удосконалювали важливе уміння – резюмувати інформацію, викладати складні ідеї, передавати почуття й уявлення в кількох словах, співвідносити нову інформацію зі своїми сталими уявленнями, тобто свідомо пов'язувати нове з давно відомим.

Самооцінювання було найскладнішим, але всі діти із ним справились.

Як виявилось після завершення роботи, діти докладали зусиль, щоб їх робота була максимально оригінальною, звісно, в цьому їм допомагали додаткові слова, але учні також докладали зусиль, що позитивно впливало на розвиток критичного мислення.

Дослідження творчої уяви дітей за допомогою вправи «Мальовничі цифри» (Рис. 1) допомагає розкрити увесь потенціал учня.

Мета вправи – звернути увагу на розвиток критичного, креативного та логічного мислення молодших школярів. За допомогою логічного та критичного мислення можна цифри або символи перетворити на будь-який предмет побуту, живу та неживу істоту. Ці прості малюнки, що ґрунтуються на цифрах чи літерах, є помічником у розвитку творчого потенціалу дітей та дорослих.

Рис. 1. Перетворення цифри «9» на маленького хамелеона

Викликати в дітей інтерес одночасно до математики, цифр та малювання можна під час виконання завдання малювати за допомогою цифр, доповнюючи їх зображеннями. Запропоновані анімаційні алгоритми малювання допоможуть задовольнити потребу у творчості, адже вона є в кожній людині. Таким чином, молодші школярі з творчим складом розуму зацікавляться цифрами, а з математичним – творчістю. Ось як просто зайняти дитину та дати їй поштовх до створення своїх малюнків (Рис. 2).

Якість та оригінальність відповідей, фантазія зображення, вміння виходити за рамки звичного, генерування ідей – усе це свідчить про рівень критичного мислення. Відповідно вправа, що розкриває ці аспекти, сприяє його розвитку.

Мова просторового мистецтва, фарб, ліній, форм і образів свідчить про те, що дуже складно висловити за допомогою мови. Арттерапія пов'язана, головним чином, з так званими візуальними мистецтвами (живописом, графікою, фотографією, скульптурою, а також їх різними комбінаціями з іншими формами творчої діяльності). Це та галузь, яка

використовує невербальну мову мистецтва для розвитку особистості як засіб, що дає можливість контактувати з глибинними аспектами нашого духовного життя, з внутрішньою реальністю, що складається з наших думок, почуттів, сприйняття і життєвого досвіду. Арттерапія ґрунтується на тому, що художні образи здатні допомогти нам зрозуміти себе і через творче самовираження зробити своє життя щасливішим.

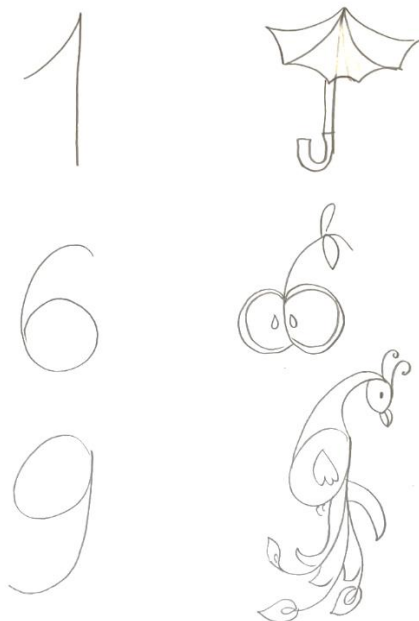

Рис. 2. Від цифри – до незвичної ідеї

Серцевиною освіти для критичного мислення є те, що учні вчать:

- думати в процесі освітньої діяльності;
- гармонізації внутрішнього стану через практику навчання;
- спілкуватися на екзотичному рівні (використовуючи образотворчі, рухові, звукові засоби);
- освоювати нові ролі та виявляти латентні якості особистості;
- реалізувати свою здатність до творчості нестандартними, креативними засобами, включаючи художнє мистецтво;
- висловлюватися через практику суджень та оцінку цих суджень.

Висновки. Для розвитку критичного мислення молодших школярів в освітньому процесі доцільно системно змінити всі його компоненти. Перелік методів розвитку критичного мислення достатньо великий. Добирати їх учителю слід з огляду на мету, завдання, зміст уроку.

Метод критичного мислення привабливий у використанні невербальних способах самовираження та спілкування. Для виявлення ефективності інтегрованого курсу «Мистецтво» виділено такі критерії: позитивне емоційне ставлення до арт-діяльності, прагнення і бажання поліпшити якість художніх знань та вмінь; засвоєння художніх уявлень, знань про різні види мистецтва, здатність запам'ятовувати інформацію, порівнювати, аналізувати; засвоєння практичного досвіду творчої та комунікативної діяльності.

Образотворча діяльність – один із найдоступніших інструментів формування абстрактного мислення, комунікативної сфери, естетичного смаку, формування готовності творити прекрасне. Діти з великим задоволенням виконують творчі завдання, чим можна скористатись та охопити не тільки навчальну, виховну частини «триєдиної мети», а й розвинути в учнів корисні для подальшого життя навички.

Обов'язковою установкою є продовження подібних досліджень, щоб розкрити грані методів розвитку критичного мислення, а також упроваджувати нові методи роботи для більшого зацікавлення та розвитку дітей. Тож у подальшому варто включити таку підготовку в систему професійного розвитку і вчителів початкової школи.

Література

1. Комаровська О., Миропольська Н., Руденко І. Формування мистецьких уподобань учнів основної і старшої школи на уроках мистецтва та в позаурочний час : монографія. Кропивницький, 2018. 148 с.
2. Андрушко Я. Психокорекція : навч. посібник. Львів : ДУВС, 2017. 212 с.
3. Грінюва О. Особливості використання музикотерапії в роботі з дошкільниками. *Практичний психолог: Дитячий садок*. 2015. Вип. №10. С. 25–31.
4. Юнг К. Архетипи і колективне несвідоме. Львів : Астролябія, 2018. 608 с.
5. Калініченко О., Аристова Л. Мистецтво : підруч. інтегрованого курсу для 3 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. 129 с.
6. Малицька О. Образотворче мистецтво з методикою навчання : навч. посіб. Бердянськ, 2016. 340 с.
7. Мушкевич М. Основи психотерапії : навч. посіб. Вид. 3-тє. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 420 с.
8. Тіунова О. Арт-терапія. Інноваційні психологічні технології. Київ–Львів–Тернопіль : ЕЕАТА, 2019. Випуск 6. 224 с.
9. Рома О. Гра по-новому, навчання по-іншому : метод. посіб. Київ, 2018. 44 с.
10. Руденко І. Виховний потенціал художніх технік у навчанні майбутніх вчителів образотворчого мистецтва. *Розвиток виховної роботи у сучасному вищому навчальному закладі: змістовні домінанти та тенденції* : зб. матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф. Харків, 2016. С. 174-177.

References

1. Komarowska, O., Myropolska, N., Rudenko, I. (2018). *Formuvannya mysteczkyyh upodoban uchniv osnovnoyi i starshoyi shkoly na urokax mystecztva ta v pozauruchnyj chas* [Formation of artistic preferences of elementary and high school students in art lessons and in extracurricular time] : monografiya. Kropyvnytskyj. [in Ukrainian].
2. Andrushko, Ya. (2017). *Psyhokorekciya* [Psychocorrection] : navch. posibnyk. Lviv: Vyd-vo DUVS. [in Ukrainian].
3. Grinova, O. (2015). *Osoblyvosti vykorystannya muzykoterapiji v roboti z doshkilnykamy* [Peculiarities of using music therapy in working with preschoolers].

Praktychnyj psycholog: Dytyachyj sadok – Practical psychologist: Kindergarten, 10, 25–31. [in Ukrainian].

4. Yung, K. (2018). *Arxetypy i kolektyvne nesvidome* [Archetypes and the collective unconscious]. Lviv : Vyd-vo Astrolyabiya. [in Ukrainian].

5. Kalinichenko, O., Arystova, L. (2020). *Mystecztvo* [Art]: pidruch. integrovanoogo kursu dlya 3 kl. zakladiv zagalnoyi serednoyi osvity. Kyiv : Vydavnychij dim «Osvita». [in Ukrainian].

6. Malyczka, O. (2016). *Obrazotvorche mystecztvo z metodykoyu navchannya* [Fine arts with teaching methods] : navch. posib. Berdyansk. [in Ukrainian].

7. Mushkevych, M. (2017). *Osnovy psyxoterapiyi* [Basics of psychotherapy] : navch. posib. Vyd. 3-tye. Luczk : Vezha-Druk. [in Ukrainian].

8. Tiunova, O. (2019) *Art-terapiya. Innovacijni psyxologichni texnologiji* [Art therapy. Innovative psychological technologies]. Vypusk 6. Kyiv–Lviv–Ternopil : EEATA. [in Ukrainian].

9. Roma, O. (2018). *Gra po-novomu, navchannya po-inshomu* [Playing in a new way, learning in a different way] : metod. posib. Kyiv. [in Ukrainian].

10. Rudenko, I. (2016) *Vyhovnyj potencial hudozhnih tehnik u navchanni majbutnih vchyteliv obrazotvorchogo mystecztva* [The educational potential of artistic techniques in the training of future teachers of fine arts]. Rozvytok vyhovnoyi roboty u suchasnomu vyshhomu navchalnomu zakladi: zmistovni dominanty ta tendenciji – Development of educational work in a modern higher educational institution: meaningful dominants and trends : zb. materialiv Vseukrayinskoyi nauk.-prak. konf. Kharkiv. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Сучасна психологія та педагогіка вже більше десяти років віддають перевагу ефективним та оригінальним освітнім засобам, основна мета яких полягає в розкритті потенціалу сучасного мистецтва, розвитку критичного мислення, що може застосовуватись під час вивчення різноманітних шкільних предметів. Сучасне суспільство потребує громадян, які здатні мислити гнучко та динамічно, вміють орієнтуватися в мінливості життя, можуть приймати нестандартні рішення. Критичне мислення сучасного мистецтва – це ювелірний інструмент для розуміння нової освітньої парадигми, орієнтованої на адаптацію вільного спілкування у світовому просторі. Життя доводить, що саме завдяки креативності, гнучкості, здатності до генерування нових ідей суспільству буде легше орієнтуватися в найбільш складні часи.

Основними завданнями інтегрованого курсу «Мистецтво» в початковій школі є розкриття творчих здібностей учнів, стимулювання їх художньо-образного мислення, виховання естетичного смаку особистості. У процесі короткого огляду історії сучасного мистецтва, освоєння культурних цінностей формується розвиток художньо-образного мислення на основі ідеї «прекрасного». Попит на креативних, інтелектуально розвинених людей дуже великий.

Кожен з нас митець, а творчість приносить нам величезне задоволення. У творчості людина отримує багато можливостей, щоб виразити свої почуття та емоції. Творчі здібності в дітей вже не сприймаються як внутрішні некеровані процеси. Творчість – постійних супутник дитячого розвитку, а в більш широкому розумінні – необхідна умова існування. За допомогою інтегрованого курсу «Мистецтво», упровадженого в Новій українській школі, здобувачі початкової освіти розширюють знання щодо ідей та особливостей сучасного мистецтва та сформують навички для впровадження різних складників сучасного мистецтва у свою діяльність.

Ключові слова: критичне мислення, креатив, предметне навчання, творчість, здібності, мистецтво, НУШ.